

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

GÖZDEN GEÇİRİLMEMİŞ ÖN METİN

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

5 Kasım 2008

İNSAN HAKLARI KOMİTESİ

94. Oturum

Cenevre, 13-31 Ekim 2008

Genel Yorum No. 33

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Taraf Devletlerin Yükümlülükleri

1. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol, Sözleşme'nin kendisini de benimsemiş olan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1996 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla benimsenmiş; aynı karar gereği imzaya, onaya veya katılıma açılmıştır. Gerek Sözleşme gerekse İhtiyari Protokol 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2. İhtiyari Protokol Sözleşme ile organik bir bağa sahip olmasına karşın, Sözleşme'nin taraf Devletlerinin hepsinde otomatikman yürürlükte değildir. İhtiyari Protokol'ün 8. Maddesine göre Sözleşme'ye taraf Devletler, ancak bağlayıcı ve ayrı bir onay ifadesiyle İhtiyari Protokol'e de taraf olabilirler.

3. İhtiyari Protokol'ün giriş bölümünde, amacın, "hâlihazırdaki Protokol'de belirtildiği gibi, Sözleşme'de yer alan herhangi bir hakkının ihlali yüzünden mağdur olduğunu ileri sürenlerin iletilerini alıp değerlendirmek" üzere Sözleşme'nin IV bölümü uyarınca oluşturulan İnsan Hakları Komitesi'ni güçlendirerek Sözleşme'nin amaçlarına ulaşmasını sağlamak olduğu söylenmektedir. İhtiyari Protokol

bir usul ortaya koymakta, bu Protokole taraf olan Devletlere, Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerinin yanı sıra ayrıca bu usulden kaynaklanan yükümlülükler getirmektedir.

4. İhtiyari Protokol'ün 1'inci maddesi, herhangi bir taraf Devletin, kendi yargı alanı içinde olup Sözleşme'de belirtilen haklarından herhangi birinin ihlali nedeniyle mağdur duruma düştüklerini ileri süren kişilerin iletilerini kabul edip değerlendirmede Komite'nin yetkisini tanımamasını öngörmektedir. Dolayısıyla, taraf Devletler Komite'ye erişimi engellememe ve Komite'ye iletide bulunan herhangi bir kişiye bu nedenle misilleme yapılmasını önleme yükümlülüğü altındadırlar.

5. İhtiyari Protokol'ün 2'inci maddesi, Komite'ye iletide bulunan kişilerin iç hukuktaki tüm yolları denemiş olmalarını öngörür. Herhangi bir iletiye yanıtında, taraf Devlet, bu koşulun yerine getirilmediği kanıdaysa, iletiyi yapanın hangi yolları denememiş olduğunu belirtmesi gerekir.

6. İnsan Hakları Komitesi, İhtiyari Protokol'de veya Sözleşme'de geçen bir terim olmamasına karşın, İhtiyari Protokol çerçevesinde kendisine iletide bulunan kişi için "yazar" terimini kullanmaktadır. Komite, ayrıca, "şikâyet" veya "dilekçe" gibi terimler yerine, İhtiyari Protokol'ün 1'inci maddesinde geçen "ileti" terimini kullanmaktadır. Bununla birlikte, "dilekçe" terimi, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin bugünkü idari yapısı içinde geçmektedir; bugünkü yapı içinde, İhtiyari Protokol çerçevesinde gönderilen iletiler, ilk elde, Dilekçeler Ekibi olarak bilinen bölüm tarafından değerlendirilmektedir.

7. Benzer biçimde terminoloji de, bir iletiyi almada ve değerlendirmede İnsan Hakları Komitesi'nin rolünün mahiyetini yansıtmaktadır. Bir iletinin kabul edilebilir bulunmasına bağlı olmak üzere, söz konusu ileti, gönderen kişinin ve ilgili taraf Devletin verdiği tüm yazılı bilgiler ışığında dikkate alındıktan sonra "Komite kendi görüşlerini ilgili taraf Devlete ve kişiye iletir."¹

8. İhtiyari Protokol çerçevesinde bir kişinin kendisine karşı bir iddiada bulunduğu bir taraf Devletin ilk yükümlülüğü, madde 4(2)'de öngörülen altı aylık zaman süresi içinde bunu yanıtlamaktır. Bu süre içinde "alıcı durumundaki Devlet, konuyu açıklığa kavuşturan ve eğer varsa telafi için başlattığı girişimden söz eden yazılı açıklamaları veya beyanları Komite'ye sunacaktır." Komite'nin Usul Kuralları, istisnai durumlarda kabul edilebilirlik ve iletinin değeri gibi soruları ayrıca ele alma dahil, bu hükümleri daha belirgin hale getirmektedir.²

9. İhtiyari Protokol'ün taraf Devlet açısından yürürlüğe girmesinden önce ortaya çıktığı görünen bir meseleyle (ratione temporis kuralı) ilgili iletiye yanıt verilirken, taraf Devlet, geçmişteki bir ihlalin "halen sürmekte olan etkilerine" ilişkin herhangi bir görüş dahil olmak üzere bu koşulları açık biçimde belirtmelidir.

10. Komite'nin gözlemlerine göre, Devletler yükümlülüklerini her zaman yerine getirmemektedir. Bir iletiye muhatap olan Devlet, bu iletiye yanıt vermeyerek veya eksik yanıt vererek kendini dezavantajlı duruma düşürür; çünkü böyle bir durumda Komite ilgili iletiyi, konuyla ilgili tam bilgiye ulaşmadan değerlendirmek durumunda kalacaktır. Böyle durumlarda Komite, durumun özelliklerinin gösterdiğinden hareketle, iletide yer alan iddiaların gerçek olduğu sonucuna varabilir.

11. İnsan Hakları Komitesi'nin kişisel iletileri değerlendirmedeki işlevi bir yargı organının işlevleri gibi olmasa bile, Komite'nin İhtiyari Protokol çerçevesinde serdettiği görüşler bir yargı kararının kimi önemli özelliklerini de gösterir. Bu görüşlere, Komite üyelerinin tarafsızlığı ve bağımsızlığı, Sözleşme'nin diline ilişkin yorumlar ve kararların belirleyici mahiyeti gibi öğeler açısından bir yargı ruhu içinde ulaşılmaktadır.

¹ İhtiyari Protokol, madde 5(4).

² İnsan Hakları Komitesi Usul Kuralları, Kural 97(2). UN Doc. CCPR/C/3/Rev.8, 22 Eylül 2005.

12. İhtiyari Protokol'ün 5'inci maddesinin 4'üncü paragrafında Komite kararlarını tanımlamada kullanılan terim "görüşler"dir.³ Bu kararlar, belirli bir iletinin göndericisi tarafından ileri sürülen ihlallerle konusunda Komite'nin bulgularını ifade etmekte ve herhangi bir ihlalin belirlenmesi durumunda buna yönelik bir hukuk yolunun gerekliliği dile getirilmektedir.

13. İhtiyari Protokol çerçevesinde Komite'nin görüşleri, Sözleşme tarafından kendisini yorumlamakla görevlendirilen bir organın yetkili belirlemelerini yansıtmaktadır. Bu görüşler, özelliğini ve tanınan önemi, Komite'nin gerek Sözleşme'ye gerekse İhtiyari Protokol'e göre sahip olduğu bütünlüklü rolden alır.

14. Sözleşme'nin 2'inci maddesinin 3'üncü paragrafına göre taraf Devletlerden her biri "hakları veya özgürlükleri ihlal edilenlere, ihlal fiili resmi sıfatıyla hareket eden kişilerden başka kimseler tarafından işlense dahi, etkili bir hukuki yola başvurma hakkı tanımayı" taahhüt etmektedir. Herhangi bir ihlal tespit edildiğinde ilgili görüşlerini açıklarken Komite'nin kullandığı dilin temeli de budur:

"Sözleşme'nin 2'inci maddesinin 3(a) paragrafına göre taraf Devletin ileti sahibine etkili hukuk yolları sağlama zorunluluğu vardır. Taraf Devlet, İhtiyari Protokol'e taraf olmakla, Komite'nin herhangi bir Sözleşme ihlali olup olmadığını belirleme yetkisini tanımış bulunmaktadır ve Sözleşme'nin 2'inci maddesine göre taraf Devlet kendi bölgesinde veya kendi yargı alanındaki tüm kişilere herhangi bir hak ihlalinin belirlenmesi durumunda etkili ve gerçekleştirilebilir hukuki yolları sağlamayı taahhüt etmiştir. Bu bakımdan Komite, Komite görüşlerinin yaşama geçirilmesine ilişkin alınan önlemler konusunda taraf Devletten 180 gün içinde bilgi almayı beklemektedir."

15. Komite görüşlerinin mahiyeti, ayrıca, taraf Devletlerin, gerek İhtiyari Protokol usullerinde gerekse Sözleşme'nin kendisine ilişkin olarak iyi niyetle hareket etme yükümlülükleri tarafından belirlenmektedir. Komite ile işbirliği görevi, tüm anlaşma yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde iyi niyet ilkesinin geçerli sayılmasından ileri gelmektedir.⁴

16. Komite, 1997 yılında usul kurları çerçevesinde Görüşlerin Takibi için üyeleri arasından bir özel Raportör görevlendirmeye karar vermiştir.⁵ Bu üye, yazılı sunumlarla ve sıkça olmak üzere ilgili taraf Devletin diplomatik temsilcileriyle yaptığı kişisel görüşmeler aracılığıyla Komite'nin görüşlerine uygun davranılması çağrısında bulunur ve uygulamayı engellemesi muhtemel etmenleri tartışır. Kimi durumlarda, daha önceki görüş iletileri herhangi bir yanıt almamışken, bu usul sayesinde Komite'nin görüşleri dikkate alınmış ve karşılığı yerine getirilmiştir.

17. Dikkate alınması gereken nokta, herhangi bir taraf Devletin verili bir konuda Komite'nin görüşleri doğrultusunda adımlar atmaması durumunda bu durumun, başka kanalların yanı sıra Komite'nin Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunduğu yıllık raporlarda da kayda geçmiş olacağıdır.

18. Kendileriyle ilgili kimi iletiler dolayısıyla Komite görüşlerinin aktarılmış olduğu kimi taraf Devletler, Komite'nin görüşlerini kısmen veya tamamıyla kabul etmemiş veya durumu yeniden gündeme getirme girişiminde bulunmuştur. Bu durumların bir bölümünde söz konusu tutumlar, ilgili taraf Devletin İhtiyari Protokol'ün 4'üncü maddesinin 2'inci paragrafı uyarınca iletilere yanıt verme yükümlülüğünü yerine getirmemesiyle, görüşmelerde yer almamasıyla ortaya çıkmıştır. Diğer örneklerde ise, Komite'nin görüşlerinin kısmen veya tamamıyla reddi, ilgili taraf Devlet görüşmelere

³Terimin Fransızcası "constatations", İspanyolcası ise "observaciones"tir.

⁴Anlaşmalar Hukuku Viyana Sözleşmesi, 1969, madde 26.

⁵İnsan Hakları Komitesi Usul Kuralları, Kural 101.

katıldıktan ve ileri sürdüğü savlar Komite tarafından tam olarak değerlendirildikten sonra ortaya çıkmıştır. Her iki durumda da, Komite, kendisi ile taraf Devlet arasındaki diyalogun uygulamaya dönük olarak sürdüğünü varsaymaktadır. Görüşlerin takibiyle görevli Özel Raportör bu diyalogu yürütmekte ve sağlanan ilerlemeleri düzenli olarak Komite'ye bildirmektedir.

19. Bir taraf Devletin başlattığı veya başlatacağını beyan ettiği bir girişim, iletinin Komite tarafından tam anlamıyla ele alınmasından önce geri alınmadıkça veya ertelenmedikçe iletiyi gönderene veya mağdura telafisi mümkün olmayacak şekilde zarar verebilecek gibi görünüyorsa, iletiyi gönderen birtakım önlemlerin alınmasını talep edebilir veya Komite buna kendi inisiyatifleriyle karar verebilir. Örnek olarak, ölüm cezası uygulanması ve geri göndermeme ödevinin yerine getirilmemesi durumu gösterilebilir. Komite, İhtiyari Protokol çerçevesinde bu ihtiyaçları karşılayabilecek konuma gelme amacıyla kendi usul kurallarında gerektiği durumlarda korumaya yönelik ara veya geçici önlemler alınmasını talep etme usulünü getirmiştir.⁶ Bu tür ara veya geçici önlemlerin uygulanmaması, İhtiyari Protokol çerçevesinde getirilen kişisel ileti usulüne iyi niyetle saygılı olma yükümlülüğüyle bağdaşmaz.

20. Devletlerin çoğu, Komite'nin görüşlerini kendi iç hukuk sistemlerinin bir parçası haline getirmeye elverişli özel yasal düzenlemelere sahip değildir. Bununla birlikte, taraf Devletlerden kimilerinin iç hukuku, uluslararası organların insan hakları ihlallerini tespit etmiş olmaları halinde bu ihlallerin mağdurlarına tazminat ödenmesine cevaz vermektedir. Her durumda, taraf Devletler, Komite tarafından açıklanan görüşlerin yaşama geçirilmesi için yetkileri dahilindeki her araca başvurmalıdır.

⁶ İnsan Hakları Komitesi Usul Kuralları, UN Doc. CCPR/C/3/Rev.8, 22 Eylül 2005, Kural 92 (daha önce Kural 86):

“Komite, gelen ileti hakkındaki görüşlerini ilgili taraf Devlete iletmeden önce, bu Devleti, iddia edilen ihlalin mağdurunun telafisi mümkün olmayan bir zarara uğramasından kaçınmak için ara önlemlerin gerekli olup olmadığı konusundaki görüşleriyle ilgili olarak bilgilendirir. Komite, bunu yaparken, ayrıca, ara önlemlerle ilgili görüşlerinin, gelen iletinin değeri konusunda herhangi bir ima içermediğini de belirtir.